

Επιτέλεση

Εικαστικές πρωτοπορίες &

Κινήματα του 20ού αιώνα

Φωβισμός, Εξπρεσιονισμός &

Φουτουρισμός, Νταντά, Σουρεαλισμός

Ποιά ήταν τα προπατορικά στοιχεία της περφόρμανς στις εικαστικές πρωτοπορίες των αρχών του 20ού αιώνα: στον Φουτουρισμό, το Νταντά και τον Σουρεαλισμό, μέσα στο πολιτικό πλαίσιο της εποχής;

11. Umberto Boccioni
12. Louis Aragon
13. André Breton
14. Giorgio de Chirico
15. Georges Apollinaire
16. Guillaume Apollinaire
17. Robert Desnos
November 1922

- Οι **πρωτοπορίες των αρχών του 20ού αιώνα** (avant-garde movements) εμφανίζονται κυρίως από το **1905 έως περίπου το 1930**
- Είναι σημαντικό να κατανοήσουμε ότι ξεκινούν από τα εικαστικά, και επηρεάζουν όλες τις τέχνες: ζωγραφική, λογοτεχνία, θέατρο, κινηματογράφο και μουσική.
- Γιατί μας ενδιαφέρουν? Διακρίνουμε επιτελεστικά στοιχεία που υπάρχουν διάσπαρτα στις καλλιτεχνικές πρακτικές του Φουτουρισμού, του Νταντά και του Σουρεαλισμού. Δημιούργησαν απενοχοποιημένα ένα πεδίο ελευθερίας της έκφρασης, ανοιχτό σε κάθε δημιουργική απόπειρα.
- Έχει ενδιαφέρον να αναγνωρίζουμε τη σύνδεση της εικαστικής επιτέλεσης με πρακτικές πολιτικής και πολιτικής της ταυτότητας στις καλλιτεχνικές πρωτοπορίες των αρχών του 20^{ου} αι.

Fauvism

Φωβισμός, 1905

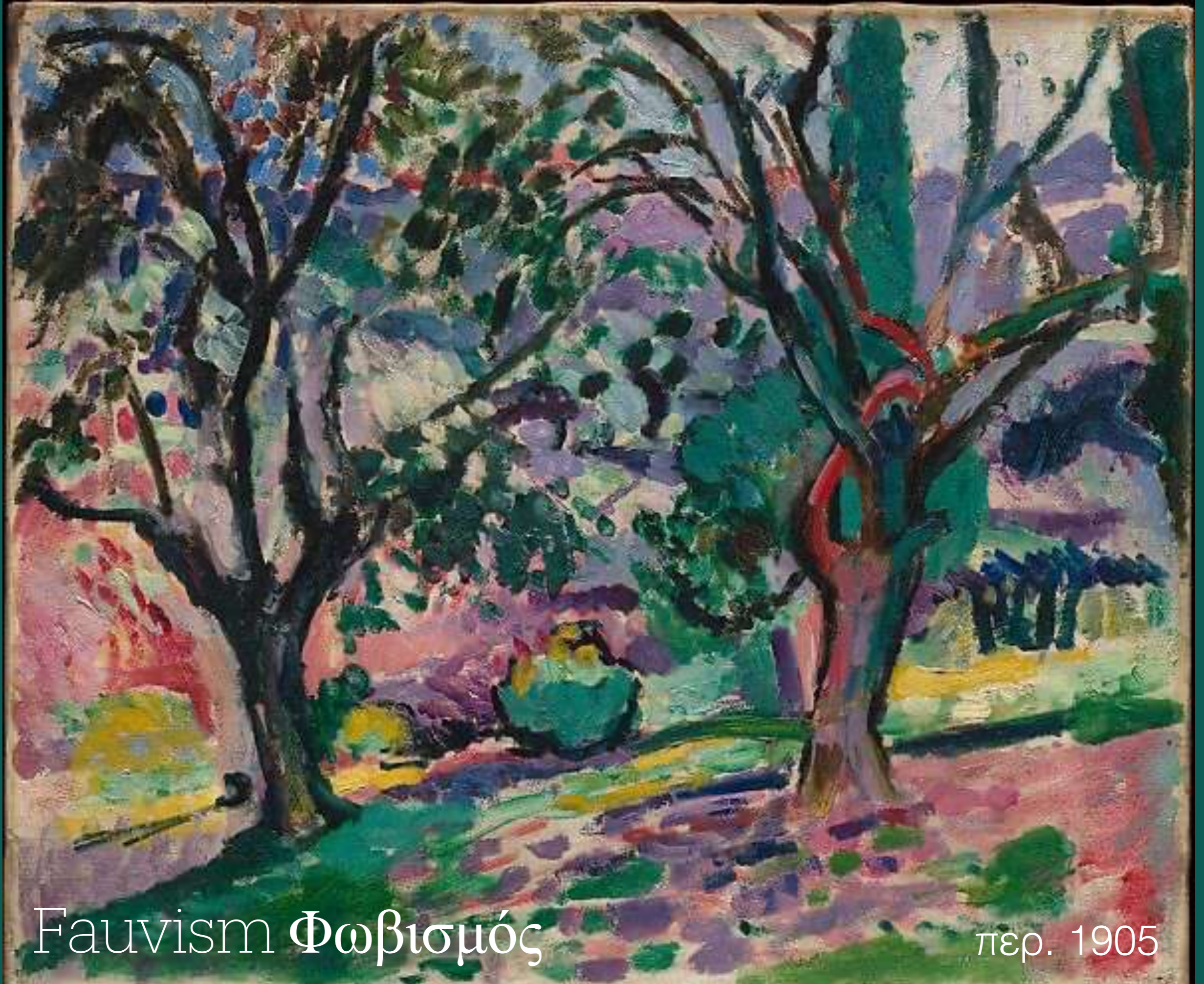
Fauvism

- Πρώτο μεγάλο πρωτοποριακό κίνημα του 20ού αιώνα
- Εμφανίζεται στη Γαλλία
- Χαρακτηρίζεται από: έντονα, καθαρά χρώματα, απλοποίηση μορφών, συναισθηματική έκφραση
- Οι καλλιτέχνες ονομάστηκαν «**άγρια θηρία**» (**fauves**)
- Κύριοι εκπρόσωποι:
- Henri Matisse
- André Derain
- Σημασία:
- απελευθέρωση του χρώματος από τη ρεαλιστική αναπαράσταση

Fishing Boats, Collioure

André Derain

1905

Fauvism Φωβισμός

περ. 1905

Olive Trees at Collioure | Ελαιόδεντρα στο Κολιούρ

Ανρί Ματίς, 1906 (?)

- Γιατί εντάσσεται στο κίνημα του Φωβισμού? Ή γιατί με αυτό το έργο ενεργοποιείται ένα κίνημα?
- 1. **Απελευθέρωση του χρώματος**
 - Τα χρώματα δεν είναι φυσικά ή ρεαλιστικά.
 - Χρησιμοποιούνται έντονα, καθαρά και συχνά αντιθετικά (π.χ. πορτοκαλί, κόκκινα, πράσινα) για εκφραστικό αποτέλεσμα.
- 2. **Έμφαση στην έκφραση και όχι στην πιστή απεικόνιση**
 - Ο σκοπός δεν είναι να αναπαραστήσει το τοπίο όπως είναι στην πραγματικότητα, αλλά **πώς το βιώνει ο καλλιτέχνης**
- 3. **Ελεύθερη πινελιά και απλοποίηση μορφών**
 - Οι φόρμες είναι απλοποιημένες.
 - Η πινελιά είναι εμφανής και δυναμική
- 4. **Απόρριψη της παραδοσιακής προοπτικής**
 - Ο χώρος φαίνεται επίπεδος και διακοσμητικός
 - Οι καλλιτέχνες του κινήματος ονομάστηκαν *les fauves* («τα άγρια θηρία») από έναν κριτικό το 1905 επειδή τα έργα τους φαίνονταν **βίαια και ανεξέλεγκτα σε σχέση με την ακαδημαϊκή ζωγραφική**.

Olive Trees at Collioure | Ελαιόδεντρα στο Κολιούρ

Ανρί Ματίς, 1906 (?)

- Ζωγραφισμένο στο Κολιούρ, μια γραφική πόλη στις ακτές της Μεσογείου που προσέλκυσε πολλούς ζωγράφους στα πρώτα χρόνια του εικοστού αιώνα, αυτό είναι ένας από τους πρώτους και σημαντικότερους πίνακες της φωβιστικής περιόδου του Ματίς. Εμπνευσμένος από τα έργα των μεγαλύτερων σε ηλικία συγχρόνων του, Πολ Σινιάκ και Ανρί-Εντμόν Κρος, που επίσης ζούσαν στη νότια Γαλλία εκείνη την εποχή, ο Ματίς υιοθέτησε τα ζωντανά, μη φυσικά χρώματα που προτιμούσαν οι Φωβ.
- Ο καλλιτέχνης βρήκε μεγάλη έμπνευση στο ηλιόλουστο τοπίο του Κολιούρ, γράφοντας σε έναν φίλο ότι ήταν γεμάτο «γοητευτικά μέρη».
- Ο πίνακας αυτός αποκτήθηκε από τους συλλέκτες Γκέρτρουντ και Λίο Στάιν λίγο μετά την ολοκλήρωσή του.

Φωβισμός

Αλλαγές στην αισθητική και το εικαστικό ύφος

- Ο Φωβισμός σηματοδοτεί μια σημαντική μετατόπιση στην ιστορία της τέχνης.
- 1. Από τη μίμηση στην έκφραση
- Στην ακαδημαϊκή ζωγραφική του 19ου αιώνα το βασικό ζητούμενο ήταν:
 - σωστή προοπτική
 - φυσικά χρώματα
 - ρεαλιστική απόδοση

Με τον Φωβισμό

- το χρώμα γίνεται αυτόνομο εκφραστικό στοιχείο
- η ακρίβεια αντικαθίσταται από **συναισθηματική ένταση**

Still Life, Henri Matisse
ca. 1905

Φωβισμός

Το χρώμα ως κύριο δομικό στοιχείο

- Επηρεασμένοι από τον Paul Signac και τον Henri-Edmond Cross, οι Φωβ:
- χρησιμοποιούν καθαρά χρώματα από το σωληνάριο
- αποφεύγουν τις σκιάσεις και τις τονικές διαβαθμίσεις
- δημιουργούν ένταση με **χρωματικές αντιθέσεις**

Young Sailor II
Henri Matisse 1906

Φωβισμός

Απλοποίηση της μορφής

- Οι μορφές:
- γίνονται πιο επίπεδες
- χάνουν τη λεπτομέρεια
- αποκτούν διακοσμητικό χαρακτήρα.
- Αυτή η τάση θα οδηγήσει λίγο αργότερα σε ακόμα πιο ριζικές μορφές μοντερνισμού.
- Αυτονομία του πίνακα
- Ο πίνακας δεν θεωρείται πλέον **παράθυρο στον κόσμο**, αλλά:
- μια αυτόνομη σύνθεση χρωμάτων και γραμμών

André Derain
Maurice de Vlaminck
1906

Ιστορικό πλαίσιο

- Ο Φωβισμός εμφανίζεται περίπου **1905–1908** στη Γαλλία.
- Κεντρικοί καλλιτέχνες: Henri Matisse André Derain Maurice de Vlaminck
- Το κίνημα παρουσιάστηκε δημόσια στο: Salon d'Automne 1905
- Τι συμβαίνει γενικότερα στην εποχή
- Η τέχνη μπαίνει στη **μοντέρνα περίοδο**. Υπάρχουν μεγάλες αλλαγές:
- Κοινωνικές και πολιτισμικές αλλαγές
- ταχύτατη βιομηχανική ανάπτυξη
- αστικοποίηση
- νέες επιστημονικές θεωρίες
- αμφισβήτηση παραδοσιακών αξιών
- Καλλιτεχνικές επιρροές
- Οι Φωβ επηρεάζονται από:
- Vincent van Gogh → εκφραστικό χρώμα
- Paul Gauguin → επίπεδες επιφάνειες και έντονα χρώματα
- αφρικανική και «πρωτόγονη» τέχνη

THE STARRY NIGHT (1889) - VAN GOGH

Arearea, 1892, oil on canvas (1892), Paul Gauguin

Εξπρεσιονισμός περ. 1905–1925

Der Blaue Reiter (Ο Γαλάζιος Καβαλάρης)
Wassily Kandinsky, 1903

Εξπρεσιονισμός – περ. 1905–1925

- Ο **Εξπρεσιονισμός** εμφανίζεται στις αρχές του 20ού αιώνα κυρίως στη Γερμανία και αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά καλλιτεχνικά κινήματα της εποχής. Σε αντίθεση με τα κινήματα που προσπαθούσαν να αποδώσουν την εξωτερική πραγματικότητα, ο Εξπρεσιονισμός επικεντρώνεται στην **έκφραση της εσωτερικής εμπειρίας του καλλιτέχνη**.
- Οι καλλιτέχνες παραμορφώνουν σκόπιμα τις μορφές και χρησιμοποιούν έντονα χρώματα για να μεταδώσουν συναισθήματα όπως άγχος, φόβο, αγωνία και αποξένωση. Η αισθητική αυτή συνδέεται με την αίσθηση κρίσης που επικρατούσε στην ευρωπαϊκή κοινωνία πριν και μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.
- Στη ζωγραφική εμφανίζονται δύο σημαντικές ομάδες:
 - Die Brücke (Η Γέφυρα)
 - Der Blaue Reiter (Ο Γαλάζιος Καβαλάρης) | καλλιτεχνική ομάδα του γερμανικού εξπρεσιονισμού, που δημιουργήθηκε το 1911 στο Μόναχο.

Εξπρεσιονισμός – περ. 1905–1925 | Der Blaue Reiter (Ο Γαλάζιος Καβαλάρης)

- **Ιδρυτές:** Wassily Kandinsky και Franz Marc | Χώρα: Γερμανία | Περίοδος δράσης: **1911–1914** | Κίνημα: Εξπρεσιονισμός
- Γιατί ονομάστηκε «Γαλάζιος Καβαλάρης» Το όνομα προέρχεται από την αγάπη του **Kandinsky** για το **μπλε χρώμα** & την αγάπη του **Franz Marc** για τα **άλογα**
- Συμβολικά: το **μπλε** θεωρούνταν πνευματικό χρώμα, ο **καβαλάρης** συμβόλιζε την πνευματική πορεία της τέχνης. Βασικά χαρακτηριστικά της ομάδας, έντονα συμβολικά χρώματα, απλοποιημένες μορφές, πνευματική διάσταση της τέχνης, ενδιαφέρον για παιδική τέχνη, λαϊκή τέχνη και πρωτόγονες μορφές έκφρασης.
- Σημαντικοί καλλιτέχνες: Wassily Kandinsky, Franz Marc, August Macke, Gabriele Münter, Paul Klee
- Σημασία | Η ομάδα συνέβαλε σημαντικά: στην ανάπτυξη της **αφηρημένης ζωγραφικής** & στη μετάβαση από την παραστατική στην **αφηρημένη τέχνη**.

Αφηρημένος εξπρεσιονισμός
Jackson Pollock

Ο πρώτος πίνακας που θεωρείται αφηρημένος εξπρεσιονισμός αποδίδεται στον διάσημο Jackson Pollock. Τα έργα αυτού του κινήματος χαρακτηρίζονται από ένα πολύ μεγάλο σχήμα, όπου ο καλλιτέχνης μπορεί να πειραματιστεί ρίχνοντας και πιτσιλίζοντας το χρώμα (κυριολεκτικά) στον καμβά, δίνοντας αξία στις χειρονομίες του ατόμου που κάνει το έργο. Πρόκειται για μια «φυσική» ζωγραφική, η οποία εκφράζει πώς αισθάνεται ο καλλιτέχνης όταν το ζωγραφίζει.

Εξπρεσιονισμός – περ. 1905–1925 | Θέατρο & Κινηματογράφος

- Ο Εξπρεσιονισμός επηρέασε βαθιά και το **θέατρο**, όπου οι σκηνές γίνονται συμβολικές, οι χαρακτήρες συχνά τυποποιημένοι και η γλώσσα έντονα ποιητική. Παράλληλα άφησε σημαντικό αποτύπωμα στον κινηματογράφο, ιδιαίτερα στον γερμανικό εξπρεσιονιστικό κινηματογράφο της δεκαετίας του 1920.

Ο ρόλος της σκιάς στο γερμανικό εξπρεσιονισμό

Εξπρεσιονισμός – περ. 1905–1925 | Κινηματογράφος & Θέατρο

- Χαρακτηριστικά εξπρεσιονιστικού κινηματογράφου
- Παραμορφωμένα σκηνικά και **γεωμετρικές προοπτικές**
- Έντονες σκιές και αντιθέσεις φωτός
- Ο κόσμος παρουσιάζεται ως **εσωτερική ψυχική κατάσταση**
- Θεματολογία: φόβος, παράνοια, κοινωνική κρίση
- Εμβληματικές ταινίες *The Cabinet of Dr. Caligari* (1920) – Robert Wiene, *Nosferatu* (1922) – F.W. Murnau, *Metropolis* (1927) – Fritz Lang
- Ο κινηματογράφος έγινε ίσως το **πιο ισχυρό μέσο έκφρασης του εξπρεσιονισμού**, επειδή μπορούσε να συνδυάσει σκηνογραφία, φως και κίνηση.

Nosferatu (1922) - Horror movie (HD) <https://www.youtube.com/watch?v=9ZmyxccQQWI>

Metropolis 1927

Fritz Lang

- Η ταινία διαδραματίζεται σε μια **μελλοντική δυστοπική πόλη**, όπου η κοινωνία είναι αυστηρά χωρισμένη σε δύο τάξεις. Στην κορυφή της πόλης ζουν οι πλούσιοι και ισχυροί, ενώ **οι εργάτες ζουν και δουλεύουν κάτω από τη γη**, χειριζόμενοι τις τεράστιες μηχανές που κρατούν την πόλη σε λειτουργία. Ο **Φρέντερ**, γιος του κυβερνήτη της πόλης, ανακαλύπτει τις σκληρές συνθήκες ζωής των εργατών και συγκλονίζεται. Γνωρίζει τη **Μαρία**, μια νεαρή γυναίκα που κηρύττει ειρήνη και συμφιλίωση ανάμεσα στις τάξεις. Ο κυβερνήτης της πόλης αναθέτει σε έναν επιστήμονα να δημιουργήσει ένα **ανδροειδές αντίγραφο της Μαρίας** ώστε να προκαλέσει χάος ανάμεσα στους εργάτες. Το σχέδιο οδηγεί σε εξέγερση και καταστροφή. Στο τέλος, επιτυγχάνεται συμφιλίωση μεταξύ των τάξεων με το μήνυμα της ταινίας: «Ο μεσολαβητής ανάμεσα στο μυαλό και τα χέρια πρέπει να είναι η καρδιά.»

Metropolis (1927) – Fritz Lang
<https://www.youtube.com/watch?v=gdtZv3XROnc>

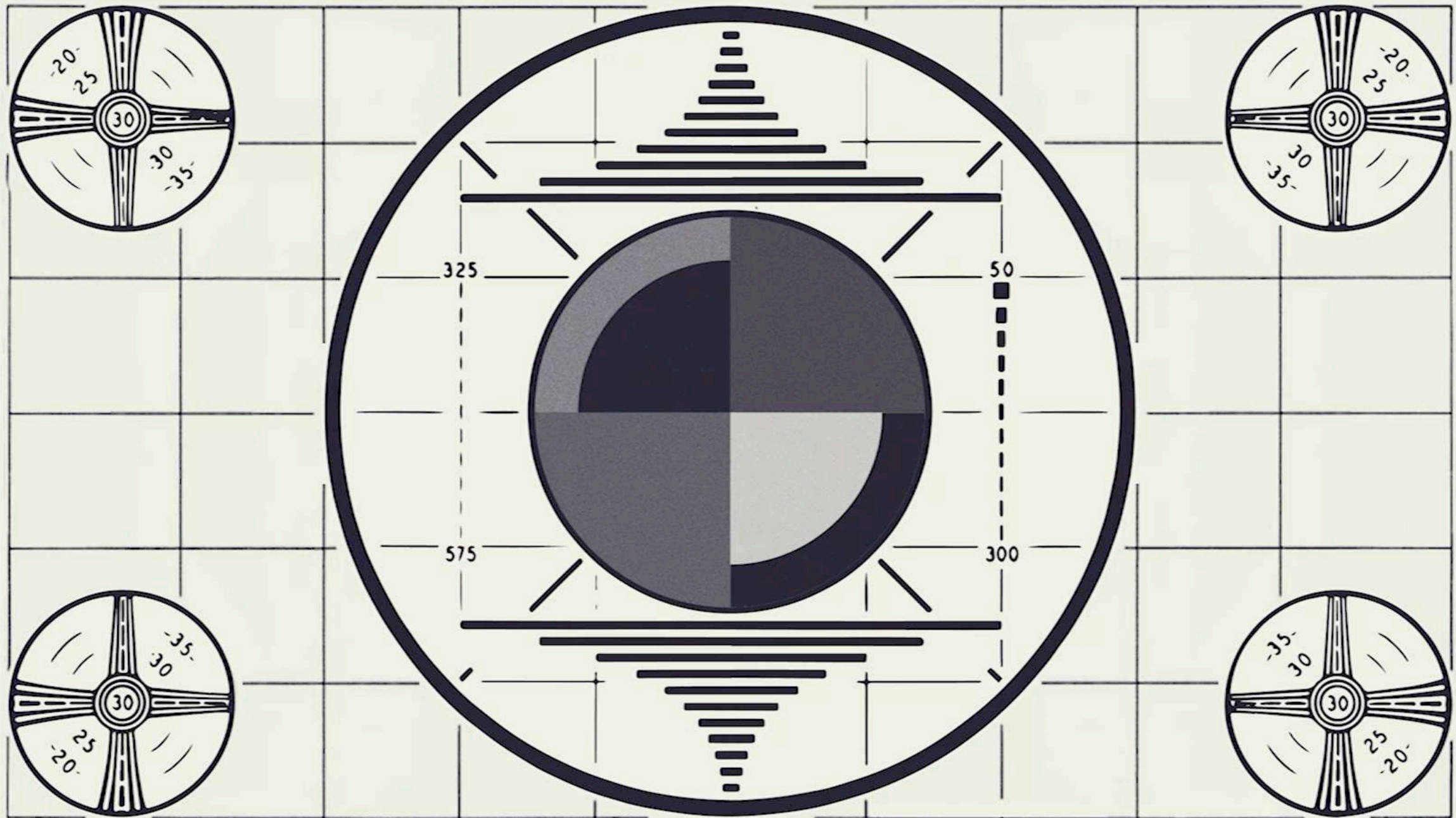
Εξπρεσιονισμός – περ. 1905–1925 | Θέατρο

- Χαρακτηριστικά εξπρεσιονιστικού θεάτρου
- Σκηνικά αφαιρετικά και συμβολικά
- Δυναμικός φωτισμός και έντονες σκιές
- **Τυποποιημένοι χαρακτήρες** (π.χ. Ο Άνθρωπος, Ο Εργάτης)
- Κίνηση και υποκριτική υπερβολική και στυλιζαρισμένη
- Λόγος συχνά ποιητικός και αποσπασματικός

Σημαντικοί δραματουργοί

- Georg Kaiser
- Ernst Toller
- Oskar Kokoschka

Οι σκηνοθεσίες συχνά χρησιμοποιούσαν **κλίμακες, λοξά επίπεδα και γεωμετρικές κατασκευές**, ώστε η σκηνή να εκφράζει την ψυχολογική ένταση του έργου.

Video Essay: German Expressionism, Explained

<https://www.youtube.com/watch?v=ecuQdkBx1ic>

Futurism | Φουτουρισμός

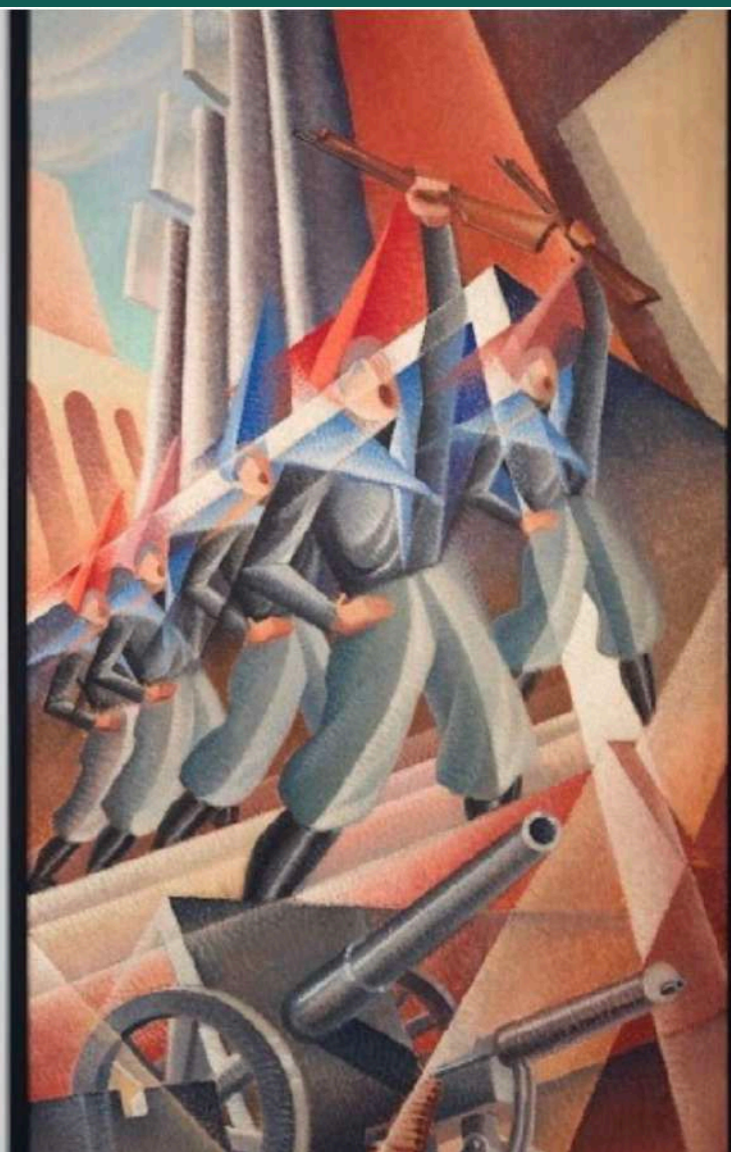
1909

- Τα τέλη του 19ου και οι αρχές του 20ού αιώνα γέννησαν σύγχρονα θαύματα που οι προηγούμενες γενιές δύσκολα θα μπορούσαν να φανταστούν. Πολλά από αυτά τα θαύματα ανήκαν ξεκάθαρα στον χώρο της τεχνολογίας: η πρακτική ηλεκτρική λάμπα πυρακτώσεως του Έντισον είχε μόλις κατοχυρωθεί με δίπλωμα ευρεσιτεχνίας, το Ford Model T είχε μόλις αρχίσει να παράγεται στη γραμμή συναρμολόγησης, και η πτήση με μηχανική ισχύ ήταν πλέον κάτι περισσότερο από ένα σχέδιο στα χειρόγραφα του Λεονάρντο ντα Βίντσι. Μέσα σε όλα αυτά, καμία ομάδα δεν παρασύρθηκε τόσο έντονα από την υπόσχεση της τεχνολογίας για το μέλλον όσο οι Ιταλοί Φουτουριστές. Για αυτούς, τα αεροπλάνα, τα τρένα και τα αυτοκίνητα δεν ήταν απλώς η πρωτοπορία της εποχής. Από πολλές απόψεις, το μέλλον ήταν ένας τρόπος ζωής, που διαμόρφωνε την εθνική ταυτότητα και πλησίαζε ακόμη και την εμπειρία μιας θρησκευτικής πίστης.

A futurism painting of a car by Ugo Giannattasio, Untitled, 1920

- Ο Φουτουρισμός ξεκίνησε το 1909 με τον Filippo Tommaso Marinetti. Ποιητής και ένθερμος εθνικιστής, ο Μαρινέτι έγραψε το **Μανιφέστο του Φουτουρισμού** ύστερα από μια διαδρομή στο Μιλάνο που κατέληξε σε ένα (προφανώς καθοριστικό για τη ζωή του) μικρό αυτοκινητιστικό ατύχημα. Στο μανιφέστο, το πρώτο από πολλά που έγραψε τα επόμενα χρόνια, εξυμνεί την ταχύτητα και τη βία, καθώς και την πλήρη απόρριψη του παρελθόντος προς όφελος ενός τεχνολογικού παρόντος.

- Ο Μαρινέτι απέκτησε γρήγορα πολλούς οπαδούς, ανάμεσά τους σημαντικούς καλλιτέχνες όπως ο Umberto Boccioni, οι οποίοι πειραματίστηκαν με τις ιδέες του στη ζωγραφική, τη γλυπτική, τη μουσική, την ποίηση, τη φωτογραφία και τον κινηματογράφο. Ο Φουτουρισμός έγινε μια σημαντική δύναμη στον κόσμο της τέχνης και ένα πραγματικό κοινωνικό κίνημα, αν και συχνά αμφιλεγόμενο και αντιφατικό. Ήταν ανοιχτά αντιφεμινιστικός, ωστόσο η Benedetta Carrà υπήρξε σημαντική μορφή στην ιστορία του κινήματος και ταυτόχρονα σύζυγος του Μαρινέτι. Οι φουτουριστές καλούσαν σε αναρχία, αλλά συχνά βρέθηκαν (ίσως αναπόφευκτα) να συνδέονται με τους **φασίστες του Benito Mussolini**. Παρ' όλα αυτά, η τέχνη τους άσκησε τεράστια επιρροή μέχρι τον θάνατο του Μαρινέτι το 1944, επηρεάζοντας μεταγενέστερα κινήματα όπως το Art Deco και τον Dadaism.

Umberto Boccioni, Unique Forms of Continuity in Space (1913, cast 1972), Tate

«Δηλώνουμε ότι η λαμπρότητα του κόσμου εμπλουτίστηκε
από μια νέα ομορφιά: την ομορφιά της ταχύτητας».

Filippo Tommaso Marinetti | Μανιφέστο του Φουτουρισμού

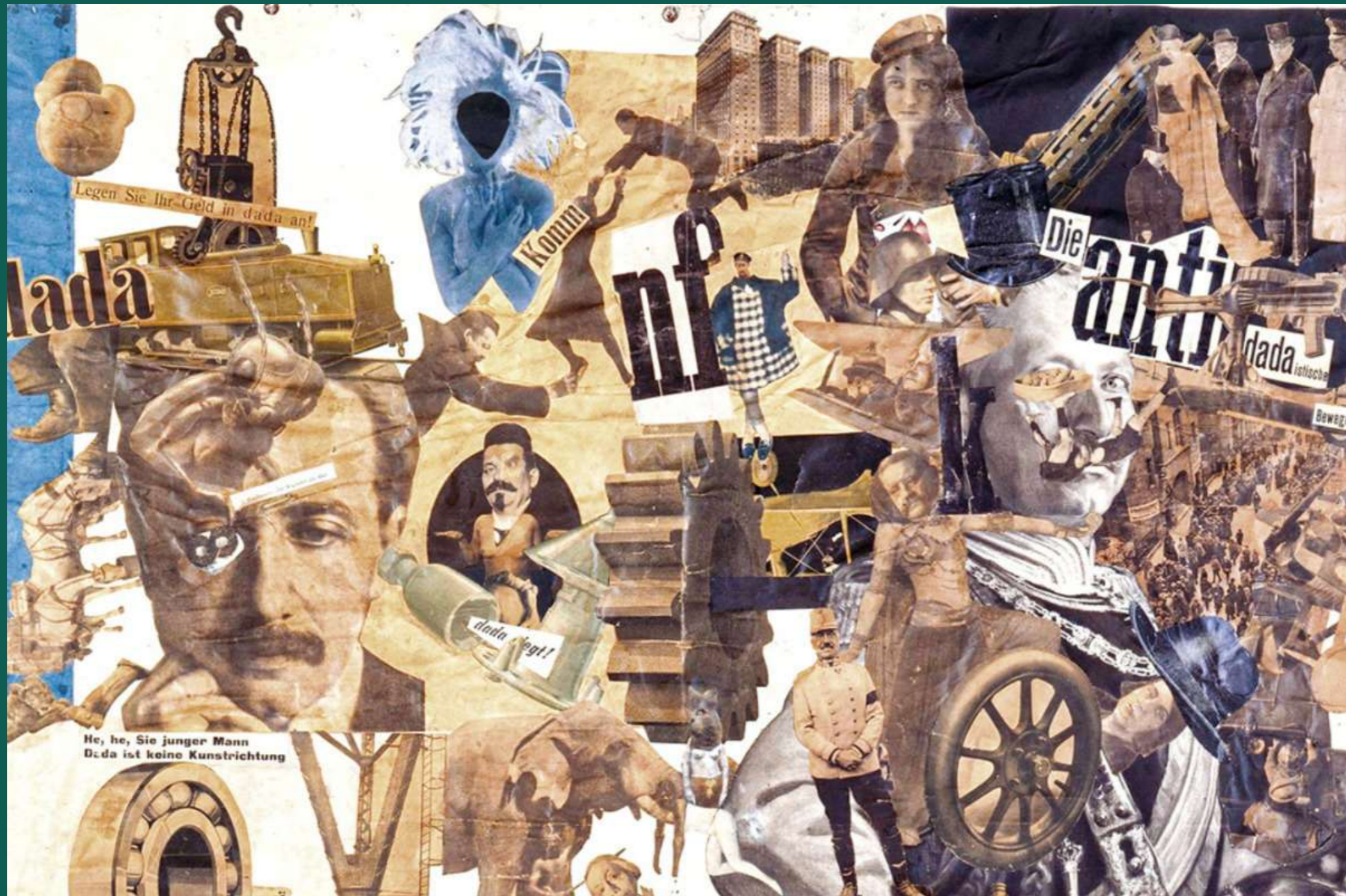
Φουτουρισμός 1909

- Χαρακτηριστικά
- **Ιδρυτής:** Filippo Tommaso Marinetti
- Μανιφέστο Φουτουρισμού (1909)
- Λατρεία για: ταχύτητα, μηχανές, τεχνολογία, πόλη
- Απόρριψη του παρελθόντος
- Επηρέασε: θέατρο, ποίηση, ζωγραφική, σκηνογραφία
- Ο **Φουτουρισμός** εμφανίζεται στην Ιταλία το 1909 με τη δημοσίευση του **Μανιφέστου του Φουτουρισμού** από τον ποιητή Filippo Tommaso Marinetti. Το κίνημα εξυμνεί τον σύγχρονο κόσμο της τεχνολογίας και της βιομηχανίας και απορρίπτει το παρελθόν.
- Οι φουτουριστές θαυμάζουν την ταχύτητα, τις μηχανές, τα αυτοκίνητα, τα αεροπλάνα και τη δυναμική της σύγχρονης πόλης. Η τέχνη τους προσπαθεί να αποδώσει την κίνηση και την ενέργεια. Στο θέατρο δημιούργησαν μικρά πειραματικά έργα που ονομάστηκαν «**συνθετικά θεάματα**», τα οποία συχνά ήταν πολύ σύντομα και βασίζονταν σε έντονες σκηνικές εικόνες.
- Ο Φουτουρισμός επηρέασε σημαντικά τη σκηνογραφία και τη σκηνική αισθητική του 20ού αιώνα.

Five futurists Luigi Russolo, Carlo Carrà, Filippo Tommaso Marinetti, Umberto Boccioni and Gino Severini in front of Le Figaro, Paris, February 9, 1912

Dada | Ντανταϊσμός – 1916

Dada 1916

- Εμφανίζεται στη Ζυρίχη (Cabaret Voltaire)
- Αντίδραση στον Α· Παγκόσμιο Πόλεμο
- αντί - τέχνη και πρόκληση
- Χαρακτηριστικά: τυχαίο, παράλογο, χιούμορ, κολάζ
- Κύριοι εκπρόσωποι: Tristan Tzara, Hugo Ball

Hugo Ball performing at the Cabaret Voltaire, 1916
<https://www.youtube.com/watch?v=983K5-mHb4M>

Dada 1916

- Ο **Ντανταϊσμός** ήταν ένα απολύτως ανατρεπτικό καλλιτεχνικό κίνημα των αρχών του 20ού αιώνα που ξεκίνησε στη Ζυρίχη και στη συνέχεια εξαπλώθηκε σε όλη την Ευρώπη. Ήταν ένα πρωτοποριακό καλλιτεχνικό κίνημα που εμφανίστηκε στις αρχές του 20ού αιώνα, σαν αντίδραση στον Α΄ΠΠ. Αφού βίωσαν τη φρίκη και την καταστροφή του πολέμου, καλλιτέχνες συγκεντρώθηκαν στη Ζυρίχη για να εκφράσουν την κοινή τους αποστροφή για την υποκρισία της αστικής κοινωνίας που τους είχε οδηγήσει στον πόλεμο.
- Αυτά τα αισθήματα εξέγερσης, οργής και περιφρόνησης αποτέλεσαν τις βασικές αρχές του Ντανταϊσμού, ο οποίος στράφηκε προς το παράλογο, το χωρίς νόημα, το αναρχικό και το σατιρικό. Οι καλλιτέχνες μετέφεραν αυτές τις ιδέες σε διάφορες μορφές τέχνης, ποίησης και περφόρμανς. Το κίνημα ανέπτυξε αργότερα κέντρα σε διάφορα μέρη του κόσμου, όπως το Βερολίνο, το Παρίσι και η Νέα Υόρκη. Ο Ντανταϊσμός, με τον επαναστατικό και αντισυμβατικό χαρακτήρα του, άνοιξε τον δρόμο για τη **σύγχρονη και εννοιολογική τέχνη**.

SALON DES INDÉPENDANTS

GRAND PALAIS DES CHAMPS-ÉLYSÉES

(Avenue d'Antin)

Judi le 5 Février à 4 h. 1/2

Matinée

MOUVEMENT DADA

Dada 1916

- Το ντανταϊστικό κίνημα ξεκίνησε στη Ζυρίχη το 1913 και ιδρύθηκε από τον Γερμανό συγγραφέα Hugo Ball και τον Γερμανό καλλιτέχνη Richard Huelsenbeck. Μαζί ίδρυσαν το Cabaret Voltaire, έναν χώρο πειραματικής δημιουργικότητας, προσκαλώντας όποιον είχε το θάρρος να εμφανιστεί ή να εκφραστεί μπροστά σε ένα κοινό αριστερών ριζοσπαστών οποιαδήποτε βραδιά της εβδομάδας.
- Υποστήριζαν ότι μια νέα μορφή παράλογης τέχνης ήταν η μόνη απάντηση στον παραλογισμό του πολέμου, τον οποίο ο Μπαλ χαρακτήρισε «πολιτισμένη σφαγή ως θρίαμβο της ευρωπαϊκής ευφυΐας». Ο Ρουμάνος καλλιτέχνης Tristan Tzara αποκάλεσε αυτές τις εκρήξεις δημιουργικού παραλογισμού «εκρήξεις εκλεκτής ηλιθιότητας».
- Ο Μπαλ και ο Χούελζενμπεκ ονόμασαν το κίνημα «**Νταντά**», με μια παράλογη και αινιγματική λέξη, που είχε πολλές ερμηνείες: σήμαινε «ναι, ναι» στα ρουμανικά, «κουνιστό αλογάκι» ή «παιχνίδι-αλογάκι» στα γαλλικά, ενώ στα γερμανικά παρέπεμπε σε μια χαρούμενη, ανόητη αφέλεια. Σε πολλές χώρες είναι επίσης οι πρώτες λέξεις που λέει ένα παιδί πριν ακόμη διαμορφωθεί από τη γλώσσα της αστικής κοινωνίας.
- Αυτή η αντιδιανοητική στάση ταίριαζε με την αντίληψη του Μπαλ για την ποίηση, καθώς υποστήριζε ότι η ποίηση έπρεπε να απομακρυνθεί από τη συμβατική γλώσσα, όπως ακριβώς η μοντερνιστική τέχνη απομακρυνόταν σταδιακά από τη μορφή και την αναπαράσταση.

“I pasted words and sentences together into poems in such a way that their rhythmic composition created a kind of drawing. The other way around, I pasted together pictures and drawings containing sentences that demand to be read.”

— Kurt Schwitters

The optophonetic of poet Raoul Hausmann, presented by Cecile Bargues (Visual representation of sound poetry). <http://www.diptyqueparis-memento.com/en/dada-optophonetic/>

Dada Art Fair, Berlin, 1920

Dada 1916

- Σε αντίθεση με προηγούμενα καλλιτεχνικά κινήματα, ο Ντανταϊσμός δεν είχε μια ενιαία αισθητική που να τον καθορίζει. Αντίθετα, περιλάμβανε μια μεγάλη ποικιλία προσεγγίσεων και μεθόδων, με έντονα **αντι-καλλιτεχνικό χαρακτήρα**, επιδιώκοντας να ανατρέψει τις συμβάσεις και να σοκάρει το κοινό που είχε συνηθίσει να βλέπει την τέχνη με συγκεκριμένο τρόπο.
- Τα μέλη της ομάδας ενώνονταν κυρίως από την επιθυμία «να καταστρέψουν τις απάτες της λογικής και να ανακαλύψουν μια νέα «τάξη» πέρα από τη λογική».
- Η ποίηση ήταν ιδιαίτερα δημοφιλής στους ντανταϊστές επειδή μπορούσε να δημιουργηθεί και να παρουσιαστεί άμεσα, τη στιγμή της περφόρμανς, πριν εξαφανιστεί για πάντα, μια αντίληψη που ταίριαζε με τους μηδενιστικούς στόχους του κινήματος. Ορισμένοι καλλιτέχνες πειραματίστηκαν με παιχνίδια και θεατρικές δράσεις, ενώ άλλοι υιοθέτησαν το **κολάζ, το φωτομοντάζ και τα γλυπτά από «έτοιμα αντικείμενα» (found objects)** ως τρόπο να αποδομήσουν ή να ανατρέψουν την καθημερινή πραγματικότητα.

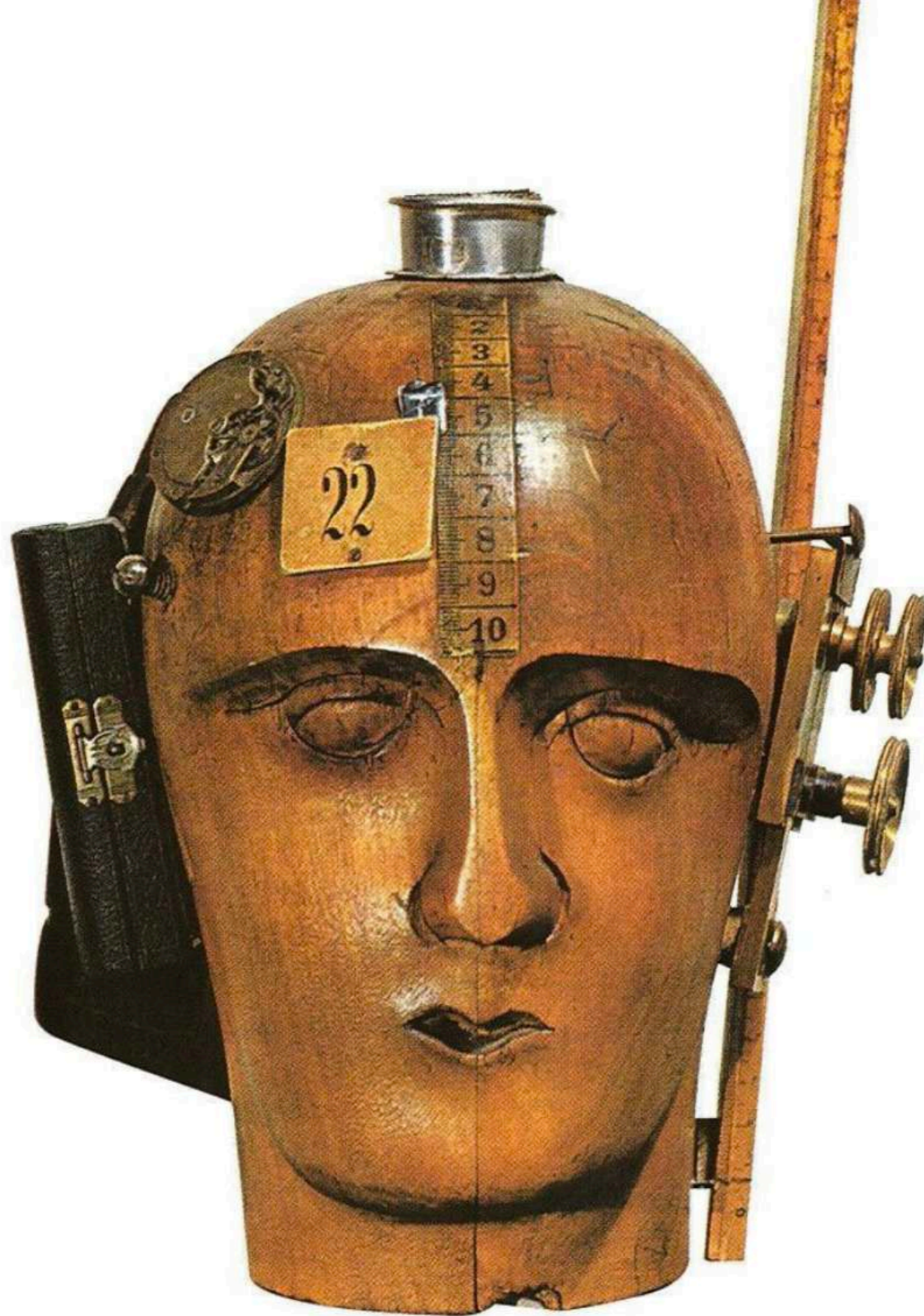
Keith Chambers
Redacted Dada Poem

perhaps this
driving mood
calls to a moment
brought out by the bridge of
changes
interplay between
the end of calypso
and
the boisterous pedal of
climax
hits
you, whether you
are or just a m

Dada 1916

- Το κίνημα εμφανίζεται κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Γεννιέται ως αντίδραση στον παραλογοισμό του πολέμου και στην κρίση των ευρωπαϊκών αξιών.
- Οι ντανταϊστές απορρίπτουν κάθε παραδοσιακή αισθητική και δημιουργούν έργα που βασίζονται στο **τυχαίο, το παράλογο και την πρόκληση**. Συχνά χρησιμοποιούν κολάζ, αυτοσχεδιασμούς και περφόρμανς.
- Στο **Cabaret Voltaire** οργανώνονται παραστάσεις που συνδυάζουν ποίηση, μουσική και θεατρικές δράσεις. Οι ντανταϊστές υποστήριζαν ότι η τέχνη πρέπει να αμφισβητεί τα πάντα και να αποδομεί τα καλλιτεχνικά στερεότυπα.

Dadaism, The Mechanical Head (The Spirit of Our Time) by Raoul Hausmann, 1920, Centre Georges Pompidou

Εννοιολογική Τέχνη

Η κρήνη The fountain
(1917) | Marcel Duchamp

- Το **Fountain** - η *Κρήνη* είναι ένα από τα πιο διάσημα έργα του Marcel Duchamp και ένα από τα πιο προκλητικά έργα στην ιστορία της μοντέρνας τέχνης.
- Δημιουργήθηκε το **1917** και θεωρείται εμβληματικό παράδειγμα της αισθητικής του Ντανταϊσμού

Fountain by Marcel
Duchamp, 1917, the original
MOMA N.Y

Εννοιολογική Τέχνη Η κρήνη The fountain (1917) | Marcel Duchamp

Η ιστορία πίσω από το ... έργο!!!

- 1917. Η Society of Independent Artists προκήρυξε μια έκθεση με όρο ότι όποιος καλλιτέχνης πλήρωνε τη συμμετοχή του θα μπορούσε να εκθέσει χωρίς το έργο του να γίνει αντικείμενο οποιασδήποτε εκ των προτέρων αξιολόγησης.

Fountain by Marcel
Duchamp, 1917, replica 1964,
via Tate, London

Εννοιολογική Τέχνη Η κρήνη The fountain (1917) | Marcel Duchamp

Η ιστορία πίσω από το
... έργο!!!

- Ο Duchamp αγόρασε από ένα κατάστημα υδραυλικών στη Νέα Υόρκη ένα **ουρητήριο πορσελάνης**.
- Το γύρισε ανάποδα, υπέγραψε επάνω του «**R. Mutt 1917**» και το υπέβαλε.
- Όταν όμως οι διοργανωτές είδαν το ουρητήριο, το θεώρησαν **σκανδαλώδες και όχι έργο τέχνης** και το απέσυραν από την έκθεση.

Marcel Duchamp, 1917,

Εννοιολογική Τέχνη Η κρήνη The fountain (1917) | Marcel Duchamp

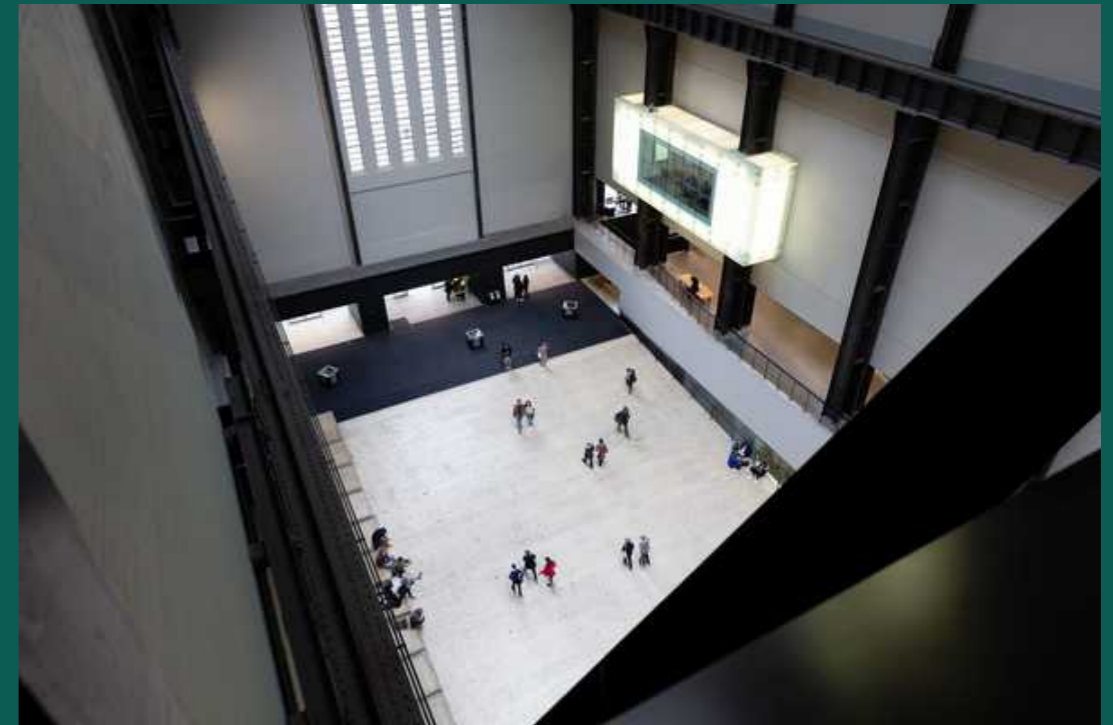
- Ο Duchamp δεν ενδιαφερόταν να φτιάξει ένα «όμορφο» έργο. Ήθελε να θέσει ένα **φιλοσοφικό ερώτημα**:
- **Τι είναι τελικά έργο τέχνης;** Η ιδέα του ήταν ότι: **ένα αντικείμενο μπορεί να γίνει έργο τέχνης αν ο καλλιτέχνης το επιλέξει και το τοποθετήσει σε καλλιτεχνικό πλαίσιο. Η ιδέα είναι πιο σημαντική από την κατασκευή του έργου.** Αυτά τα έργα τα ονόμασε **readymades** (έτοιμα αντικείμενα).
- Στο ερώτημα γιατί υπέγραψε έτσι το έργο απαντούν διάφορες εκδοχές: από το εργοστάσιο **Mott Works** που κατασκεύαζε ουρητήρια ή ως λογοπαίγνιο με τη λέξη **“mut” (ηλίθιος)** ή ως σάτιρα της καλλιτεχνικής υπογραφής.
- Η Κρήνη αμφισβήτησε τον ορισμό της τέχνης, γελοιοποίησε τους θεσμούς της τέχνης, **έδειξε ότι μια ιδέα μπορεί να είναι το έργο τέχνης.**
- Για αυτό θεωρείται ένα από τα έργα που άνοιξαν τον δρόμο για: **την εννοιολογική τέχνη (Conceptual Art) & τη σύγχρονη τέχνη του 20ού αιώνα.**

The Weather Project, 2003, Olafur Eliasson, Turbine Hall, Tate Modern

Installation | The weather project (2003) Olafur Eliasson

- Στον χώρο της Turbine Hall, στην εγκατάσταση που δημιούργησε ο [Olafur Eliasson](#), κυριαρχούσε ένας τεράστιος εσωτερικός ήλιος — ένας μεγάλος κιτρινοπορτοκαλί δίσκος που προκαλούσε αισθήματα θαυμασμού και μεγαλείου. Σε αυτό το έργο, ο Δανοϊσλανδός καλλιτέχνης αναλογίστηκε τον τρόπο με τον οποίο ο καιρός αποτελεί εδώ και καιρό βασικό θέμα της καθημερινής συζήτησης, ιδιαίτερα στη Βρετανία.
- Μια λεπτή ομίχλη διαχεόταν επίσης σε ολόκληρη την αίθουσα, δημιουργημένη από μηχανές καπνού και ενισχυμένη από μονοσυχνοτικά φώτα και επιφάνειες από καθρεφτιζόμενο φύλλο. Έδινε την εντύπωση ότι ο εξωτερικός χώρος εισχωρούσε μέσα στο [Tate Modern](#), σαν να γέμιζε με το νέφος του Λονδίνου, ενώ οι θεατές θυμούνταν την απεραντοσύνη του σύμπαντος καθώς έρχονταν αντιμέτωποι με την εντυπωσιακή τεχνητή αναπαράσταση της φύσης που είχε δημιουργήσει ο Eliasson.

Σουρεαλισμός – Surrealism

1924

The persistence of memory, 1934
Salvador Dali
The Museum of Modern Art

Σουρεαλισμός - 1924

- **Ιδρυτής:** André Breton
- Μανιφέστο Σουρεαλισμού (1924)
- Επηρεασμένος από: ψυχανάλυση, Freud
- Κεντρική ιδέα: απελευθέρωση του ασυνείδητου
- Τεχνικές: αυτόματη γραφή, όνειρα, φαντασιακές εικόνες

Σουρεαλισμός - 1924

- Ο **Σουρεαλισμός** εμφανίζεται το 1924 με τη δημοσίευση του **Μανιφέστου του Σουρεαλισμού** από τον André Breton. Το κίνημα επηρεάζεται έντονα από τη θεωρία του Freud για το ασυνείδητο και τα όνειρα.
- Οι σουρεαλιστές επιδιώκουν να απελευθερώσουν τη σκέψη από τον έλεγχο της λογικής και να εκφράσουν τον κόσμο των ονείρων και της φαντασίας.
- Στη λογοτεχνία χρησιμοποιούν την **αυτόματη γραφή**, δηλαδή την καταγραφή σκέψεων χωρίς λογικό έλεγχο. Στη ζωγραφική δημιουργούν παράξενες και συχνά ονειρικές εικόνες.
- Ο Σουρεαλισμός επηρέασε βαθιά τη λογοτεχνία, τη ζωγραφική, τον κινηματογράφο και το θέατρο του 20ού αιώνα.

ANDRÉ BRETON

MANIFESTE
DU
SURRÉALISME

POISSON SOLUBLE

Poisson Soluble

Διαλυτό ψάρι!!!!!!!

- Η φράση προέρχεται από το βιβλίο **Manifeste du surréalisme** του André Breton. Στην πρώτη έκδοση του 1924 το μανιφέστο συνοδευόταν από μια συλλογή σύντομων κειμένων με τίτλο **Poisson soluble**
- Η φράση **δεν έχει λογικό νόημα**. Αυτό είναι σκόπιμο. Οι σουρεαλιστές χρησιμοποιούσαν παράδοξες ή «αδύνατες» εκφράσεις για να:
 - σπάσουν τη λογική της καθημερινής γλώσσας
 - προκαλέσουν ελεύθερους συνειρμούς
 - αναδείξουν τη λειτουργία του **ασυνείδητου**.
- ο «διαλυτό ψάρι» είναι λοιπόν μια **σουρεαλιστική εικόνα**: ένα πλάσμα που κανονικά δεν μπορεί να «διαλυθεί», άρα δημιουργεί μια ποιητική αντίφαση.

Dora Maar's Untitled (Hand Shell) (1934)

Σουρεαλισμός - 1924 | Μανιφέστο

- «ΣΟΥΡΕΑΛΙΣΜΟΣ, ουσ. αρσ.: καθαρός ψυχικός αυτοματισμός, με τον οποίο επιχειρείται να εκφραστεί, προφορικά, γραπτά ή με οποιονδήποτε άλλο τρόπο, η πραγματική λειτουργία της σκέψης. Υπαγόρευση της σκέψης χωρίς τον έλεγχο της λογικής και έξω από κάθε αισθητική ή ηθική ανησυχία.
- Ο σουρεαλισμός στηρίζεται στην πίστη στην ανώτερη πραγματικότητα ορισμένων μορφών συνειρμού που μέχρι τώρα δεν αναγνωρίζονταν, στην παντοδυναμία του ονείρου και στο ελεύθερο παιχνίδι της σκέψης. Τείνει να καταστρέψει οριστικά όλους τους άλλους ψυχικούς μηχανισμούς και να τους αντικαταστήσει στην επίλυση των βασικών προβλημάτων της ζωής.
- Πιστεύω ακράδαντα στη μελλοντική συγχώνευση αυτών των δύο φαινομενικά αντιφατικών καταστάσεων, του ονείρου και της πραγματικότητας, σε μια απόλυτη πραγματικότητα, σε μια υπερπραγματικότητα.»

«η πιο απλή σουρεαλιστική πράξη συνίσταται στο να βγει κανείς στον δρόμο, με ένα περίστροφο στο χέρι, και να πυροβολεί μέσα στο πλήθος όσο πιο συχνά γίνεται»

André Breton

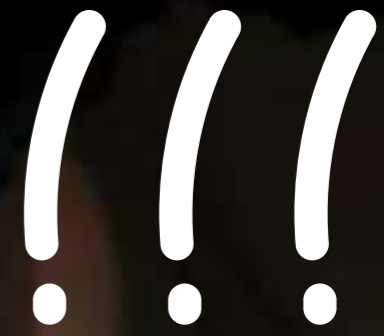
Ceci n'est pas une pipe.

Ceci n'est pas une pipe

Αυτή δεν είναι μια πίπα!!!!

- Ο «χιουμοριστικός» πίνακας του René Magritte, στον οποίο αναγράφεται η φράση «Αυτό δεν είναι μια πίπα» κάτω από την εικόνα μιας πολύ ρεαλιστικής πίπας, θέτει σημαντικά ζητήματα σχετικά με την ασυμφωνία ανάμεσα στη γλώσσα και το νόημα, ιδιαίτερα στην περίοδο μετά τον Α΄ ΠΠ.
- Οι λέξεις δεν σημαίνουν απαραίτητα αυτό που απεικονίζουν, και οι σουρεαλιστές καλλιτέχνες απολάμβαναν να εξερευνούν την αποδόμηση της γλώσσας. Αυτή δεν είναι μια πίπα. Είναι το απείκασμά της. Η εικόνα της.
- Οι εικόνες του Magritte, αν και απλές, προκαλούν εντυπωσιακές και απρόσμενες σκέψεις. Ο συνδυασμός κειμένου και εικόνας που χρησιμοποιούσε ήταν ιδιαίτερα πρωτοποριακός για την εποχή του και ενέπνευσε πολλούς καλλιτέχνες της εννοιολογικής τέχνης στα τέλη του 20ού αιώνα.

Είναι ο πίνακας του Magritte η σύγχρονη εκδοχή
του Μύθου του Σπηλαίου του Πλάτωνα?

- **Magritte** | Ceci n'est pas une pipe
- Αυτό που βλέπεις δεν είναι το αντικείμενο, αλλά η αναπαράστασή του
- Η γλώσσα (η λέξη «πίπα») και η εικόνα **δεν ταυτίζονται με την πραγματικότητα**
- Υπάρχει ρήγμα ανάμεσα σε: πράγμα (object), εικόνα (representation) λέξη (signifier - σημαίνον)
- Άρα: η «πίπα» είναι ένα απείκασμα (representation), όχι η ίδια η πίπα

- **Πλάτωνας | Η αλληγορία του Σπηλαίου**

- Στην αλληγορία: Οι άνθρωποι βλέπουν σκιές στον τοίχο & πιστεύουν ότι οι σκιές είναι η πραγματικότητα.
- Όμως οι σκιές είναι απλώς: αντίγραφα των αντικειμένων και αυτά με τη σειρά τους είναι κατώτερα από τις Ιδέες (Forms).
- Ο Πλάτωνας διακρίνει:
- **Ιδέα (αληθινή ουσία) | Ο κόσμος των Ιδεών**
- Αντικείμενο (μίμηση της Ιδέας) π.χ φύση
- Σκιά (**μίμηση της μίμησης**)

- **Magritte** | Ceci n'est pas une pipe
- πίπα (πραγματικό αντικείμενο)
- εικόνα πίπας (απεικασμα)
- λέξη «πίπα» (γλωσσικό σύμβολο)

- **Πλάτωνας | Η αλληγορία του Σπηλαίου**

- Ιδέα
- αντικείμενο
- σκιά

- **Κοινό φιλοσοφικό συμπέρασμα**

- Και οι δύο δείχνουν ότι: αυτό που αντιλαμβανόμαστε **δεν είναι η πραγματικότητα**, ζούμε μέσα σε **αναπαραστάσεις**, υπάρχει απόσταση ανάμεσα στο είναι (ontological reality) & το φαίνεσθαι (appearance)

- **Η κρίσιμη διαφορά: Εδώ είναι τα δύσκολα!**

- **Πλάτωνας | Η αλληγορία του Σπηλαίου**

- Πιστεύει ότι υπάρχει αντικειμενική αλήθεια (Ιδέες)
- Οι σκιές είναι κατώτερες αλλά οι «δεσμώτες» θα βρουν το δρόμο προς την έξοδο της σπηλιάς και θα ανακαλύψουν τον κόσμο των ιδεών.
- Υπάρχει αλήθεια πίσω από τις εικόνες

- **Magritte** |Ceci n'est pas une pipe

- Δεν προσφέρει έξοδο!
- Υπονοεί ότι:
- Είμαστε παγιδευμένοι σε συστήματα σημείων (γλώσσα και εικόνα)
- Η ίδια η πραγματικότητα είναι μεσολαβημένη!
- Ό,τι έχουμε είναι μόνο εικόνες και σύμβολα

- Ο πίνακας του Magritte λειτουργεί σαν μια σύγχρονη, ειρωνική εκδοχή της πλατωνικής «σκιάς»:

- όπως οι δεσμώτες στο σπήλαιο μπερδεύουν τις σκιές με την πραγματικότητα, έτσι κι εμείς μπερδεύουμε τις εικόνες και τις λέξεις με τα ίδια τα πράγματα — μόνο που ο Magritte μας υπενθυμίζει ότι ίσως δεν υπάρχει καν πρόσβαση πέρα από αυτά τα «απεικασματα».

- **Η κρίσιμη διαφορά**

- Ο πίνακας του Magritte «Ceci n'est pas une pipe» δείχνει ότι η εικόνα δεν ταυτίζεται με το πραγματικό αντικείμενο, αλλά αποτελεί απλώς την αναπαράστασή του. Η φράση υπογραμμίζει τη διάκριση ανάμεσα σε πράγμα, εικόνα και λέξη. Αντίστοιχα, στην αλληγορία του σπηλαίου του Πλάτωνα, οι άνθρωποι βλέπουν σκιές και τις θεωρούν πραγματικότητα. Οι σκιές όμως είναι απεικάσματα, δηλαδή αντίγραφα των αληθινών όντων. Και στις δύο περιπτώσεις τίθεται το ζήτημα της απόστασης ανάμεσα στο φαίνεσθαι και το είναι. Ο Magritte δείχνει ότι ακόμη και μια ρεαλιστική εικόνα δεν είναι το αντικείμενο. Ο Πλάτωνας δείχνει ότι οι αισθήσεις μας δεν αποκαλύπτουν την αληθινή γνώση. Έτσι, και οι δύο αποκαλύπτουν ότι αυτό που αντιλαμβανόμαστε είναι επίπεδα αναπαράστασης.
- Ωστόσο, ο Πλάτωνας πιστεύει σε μια ανώτερη αλήθεια πέρα από αυτά.
- Ενώ ο Magritte αφήνει ανοιχτό το ενδεχόμενο να είμαστε εγκλωβισμένοι μόνο στα απεικάσματα.

Σουρεαλισμός - 1924 | Μανιφέστο

- «Αγαπητή φαντασία, εκείνο που αγαπώ περισσότερο σε σένα είναι ότι δεν συγχωρείς. Η μοναδική λέξη που με εξυψώνει ακόμη είναι η λέξη “ελευθερία”. Πιστεύω ότι μπορεί να διατηρήσει άσβεστη την παλιά ανθρώπινη φλόγα.
- Η φαντασία ίσως βρίσκεται στο σημείο όπου αρχίζει να γίνεται αντιληπτό ότι υπάρχει κάτι περισσότερο από την πραγματικότητα που γνωρίζουμε. Μόνο αυτή μπορεί να μας οδηγήσει σε εκείνη την ανώτερη κατάσταση όπου το όνειρο και η πραγματικότητα παύουν να είναι αντιφατικά και συγχωνεύονται σε μια ενιαία πραγματικότητα.
- Τότε ο άνθρωπος θα μπορέσει να απελευθερωθεί από τα δεσμά της λογικής και να αφεθεί στο ελεύθερο παιχνίδι της σκέψης.»

André Breton, a founder of the surrealist movement, died in Paris in 1966.

Σουρεαλισμός - 1924 | Μανιφέστο

- Αν και ο **Σουρεαλισμός** ξεκίνησε ως λογοτεχνικό κίνημα, εξελίχθηκε γρήγορα σε μια ισχυρή πλατφόρμα κριτικής απέναντι στις κυρίαρχες κοινωνικοπολιτικές ανισότητες και στα συστήματα καταπίεσης.
- Τόσο με τα λόγια όσο και με τις πράξεις τους, οι σουρεαλιστές αντιτάχθηκαν στον μιλιταρισμό και στην αποικιακή επέκταση. Επιτέθηκαν στον θρησκευτικό δογματισμό και υπερασπίστηκαν την ελευθερία της σεξουαλικής έκφρασης.
- Ο André Breton το διατύπωσε ίσως με τον καλύτερο τρόπο το 1935:

André Breton – Landscape, 1933;
André Breton, via The Impossible
Cool

« Από τη θέση στην οποία βρισκόμαστε υποστηρίζουμε ότι η δραστηριότητα της ερμηνείας του κόσμου πρέπει να παραμένει συνδεδεμένη με τη δραστηριότητα της αλλαγής του κόσμου».

Andre Breton

Με τη φράση «από τη θέση στην οποία βρισκόμαστε» αποτίει φόρο τιμής στον
Karl Marx

“Does Surrealism still matter? Has it ever mattered?”

«Εξακολουθεί ο Σουρεαλισμός να έχει σημασία; Είχε ποτέ πραγματικά σημασία;»

- Αυτά τα ερωτήματα δεν είναι καθόλου καινούργια. Υπάρχουν ήδη από την εμφάνιση του κινήματος και συνεχίζουν να τίθενται και στη δική μας ιστορική εποχή των κρίσεων και των καταστροφών. Όπως γράφει ο Mark Polizzotti:
- «Οι νέοι του 21ου αιώνα δύσκολα μπορούν να κατηγορηθούν αν αναρωτιούνται τι σχέση μπορεί να έχουν μια ομάδα εκκεντρικών συγγραφέων και καλλιτεχνών που επιδεικνύουν τις καταστάσεις των ονείρων τους με τόσο πειστικά ζητήματα όπως η κοινωνική και φυλετική αδικία, μια ασταθής αγορά εργασίας, οι τεράστιες οικονομικές ανισότητες, η αποδυνάμωση των πολιτικών ελευθεριών μας, τα ζητήματα ταυτότητας και ισότητας φύλου, η περιβαλλοντική καταστροφή, η μεταρρύθμιση της εκπαίδευσης ή, για ακόμη μία φορά [...] το φάσμα ενός παγκόσμιου πολέμου».
- Η απάντηση, επισημαίνει ο Polizzotti, είναι απλή: «Ο Σουρεαλισμός ασχολήθηκε με όλες αυτές τις κρίσεις.»
- <https://theconversation.com/100-years-of-surrealism-how-a-french-writer-inspired-by-the-avant-garde-changed-the-world-forever-237464>

